

האוניברסיטה הפתוחה
המחלקה להיסטוריה, פילוסופיה ומדעי
היהדות

חוברת הדרכה לכתיבת עבודה סמינריונית

כתבה: ד"ר אירית בק
השתתפו בכתיבה: פרופ' בת-ציון עראקי קלורמן, ד"ר
איריס שגריר, פרופ' דפנה אפרת,
ד"ר אבישי בן-דרור, תמי ינאי, ד"ר רבקה ניר, ד"ר
ענבל עופר, ד"ר יובל אילון,
פרופ' אביבה חלמיש, ד"ר אבריאל בר-לבב

עריכה: משה שפרבר
גרפיקה ועיצוב עטיפה: אבי חתם
התקנה לדפוס: ענבל מנליס
סדר מחשב: דני גרבר

חשוון תשע"א
אוקטובר 2010

מק"ט 301135034

© בית ההוצאה לאור של האוניברסיטה הפתוחה, הקריה ע"ש
דורותי דה רוטשילד, דרך האוניברסיטה 1,
ת"ד 808, רעננה 43107.

The Open University of Israel, The Dorothy de Rothschild Campus, 1 University Road, P.O.Box 808,
Raanana 43107. Printed in Israel.

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר
מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני,
אופטי, מכני או אחר כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה. שימוש
מסחרי בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט, אלא ברשות מפורשת
ובכתב ממדור זכויות יוצרים של האוניברסיטה הפתוחה.

תוכן העניינים

1. מבוא
 - 1.1 עבודה סמינריונית באוניברסיטה הפתוחה - מהי? 5
 - 1.2 מטרת החוברת 5
 - 1.3 מבנה החוברת 5
 - 1.4 התהליך המינהלי של כתיבת עבודה סמינריונית 6
2. כתיבת עבודה סמינריונית בתחומי הדעת במחלקה 8
 - 2.1 כתיבת עבודה סמינריונית בתחום העת העתיקה 9
 - 2.2 כתיבת עבודה סמינריונית בתחום ימי הביניים 10
 - 2.3 כתיבת עבודה סמינריונית בתחום העת החדשה 11
 - 2.4 כתיבת עבודה סמינריונית בתחומי המזרח התיכון והאסלאם 12
 - 2.5 כתיבת עבודה סמינריונית בפילוסופיה 13
 - 2.6 כתיבת עבודה סמינריונית בתחום מדעי היהדות 15
3. מציאת מקורות לעבודה סמינריונית 16
 - 3.1 קטלוג "אלף" 71
 - 3.2 כתבי עת מרכזיים בתחומי היסטוריה, פילוסופיה ומדעי היהדות 17
 - 3.3 מאגרים ממוקדים בתחומי ידע 18
 - 3.4 חיפוש חופשי באינטרנט 20
4. מבנה העבודה ותהליך העבודה
 - 4.1 מרכיבי העבודה הסמינריונית 21
 - 4.2 עבודה עיונית 22
 - 4.3 עבודה אמפירית 32

5. כללי שימוש במקורות

- 5.1 הפניה לספר בהערות שוליים 25
- 5.2 הפניה למאמר מתוך ספר בהערות שוליים 26
- 5.3 הפניה למאמר מכתב עת בהערות שוליים 72
- 5.4 הפניה לאנציקלופדיה בהערות שוליים 27
- 5.5 הפניה לעיתון בהערות שוליים 27
- 5.6 שימוש חוזר באותו מקור 28
- 5.7 רשימה ביבליוגרפית 28

6. ביקורת עצמית של העבודה

- 6.1 משמעותה של כתיבה עצמאית 29
- 6.2 חזרה על שלבי העבודה 30

1. מבוא

- 1.1 עבודה סמינריונית באוניברסיטה הפתוחה – מהי?
- 1.2 מטרת החוברת
- 1.3 מבנה החוברת
- 1.4 התהליך המינהלי של כתיבת עבודה סמינריונית

1.1 עבודה סמינריונית באוניברסיטה הפתוחה – מהי?

במסגרת לימודיכם לתואר הראשון באוניברסיטה הפתוחה אתם נדרשים להשתתף בארבעה קורסים מתקדמים, ולכתוב עבודות סמינריוניות לפחות בשניים מהם.

עבודה סמינריונית היא אחד משיאי הלימודים באוניברסיטה. היא מאפשרת לכם להתעמק באופן עצמאי בסוגיה המעניינת אתכם במיוחד, ולערוך בה מחקר משלכם. מבנה העבודה הסמינריונית הוא לכל דבר ועניין כשל חיבור מדעי, ולכן עליכם להקפיד על נוהלי ההגשה ועל כללי הכתיבה המקובלים בעבודה מדעית. כללי העבודה המדעית מייחדים עבודה

סמינריונית מחיבור רגיל, ממאמר בעיתון או מכתבת הגיגים.

1.2 מטרת החוברת

מטרת החוברת היא לסייע לסטודנטים במחלקה להיסטוריה, פילוסופיה ומדעי היהדות להכין עבודה סמינריונית טובה.

החוברת מגדירה את הדרישות לכתיבת עבודה סמינריונית ומציגה קווים מנחים ליישום כל שלבי העבודה – מבחירת הנושא ועד להגשת העבודה. ההסבר מלווה בדוגמאות רבות מעולם התוכן של המחלקה להיסטוריה, פילוסופיה ומדעי היהדות. דוגמאות אלה ממחישות את הכללים האמורים, ועשויות לתת לכם רעיונות שתוכלו ליישם בעבודה הסמינריונית שלכם.

הקווים המנחים הם כלליים ומתאימים לכלל הקורסים. עם זאת, לכלל קורס עשויות להיות הנחיות מיוחדות על-פי אופיו. הנחיות אלה נמצאות בחוברת הקורס שבמסגרתו אתם כותבים את העבודה.

1.3 מבנה החוברת

פרק 1	מגדיר את נושא החוברת ומטרתה, מציג את המבנה שלה, ומפרט את התהליך המינהלי של כתיבת עבודה סמינריונית.
פרק 2	כולל הנחיות ספציפיות לכתיבת עבודות בתחומי הלימוד במחלקה.
פרק 3	מציג קווים מנחים לאיתור מקורות מתאימים, כולל סקירה של מאגרי מידע בתחומי הדעת השונים.
פרק 4	מפרט את המבנה של עבודה עיונית ועבודה אמפירית, ומגדיר כללים להכנת ראשי פרקים.

פרק 5 מדריך אתכם בשילוב מקורות בעבודה, בכללי הכתיבה של הערות שוליים, ובהכנת רשימה ביבליוגרפית.

פרק 6 מספק קריטריונים שיסייעו לכם להעריך את עבודתכם. רצוי לקרוא את הפרק פעמיים: פעם לפני התחלת העבודה – לצורך הבנת הדרישות, ופעם נוספת לפני הגשת העבודה הסופית למדריך – לצורך בקרה ותיקונים.

1.4 התהליך המינהלי של כתיבת עבודה סמינריונית

סעיף זה עוסק בתהליך המינהלי של כתיבת עבודה סמינריונית. הסעיף מפרט את הפעולות, האישורים והטפסים הכרוכים בהכנת העבודה.

מילוי טופס הרשמה לעבודה סמינריונית

אם עמדתם בדרישות המעבר של הקורס המתקדם, תקבלו עם ההודעה על סיום הקורס בהצלחה, טופס הרשמה לעבודה סמינריונית. אם החלטתם לכתוב עבודה סמינריונית באותו קורס, עליכם למלא את הטופס ולהחזירו אל מרכז המידע וההרשמה של האו"פ. המרכז ישלח לכם הודעה בכתב המאשרת שבקשת ההרשמה שלכם התקבלה. עם קבלת ההודעה, עליכם לפנות אל מרכז או מרכזת ההוראה של הקורס לשם קבלת אישור לכתיבת העבודה, הגדרת הנושא, והפניה למדריך או מדריכה. [להלן ננקוט לשון זכר, לשם הנוחות בלבד].

שימו לב:

יש להגיש את הבקשה לכתיבת עבודה בקורס בתוך חצי שנה מיום קבלת ההודעה על סיום הקורס בהצלחה.

דיון על העבודה עם מרכז ההוראה, הגדרת הנושא, והפניה למדריך הגורם המתאם את בחירת הנושא ואת כתיבת העבודה הסמינריונית הוא מרכז ההוראה. לפיכך, עליכם לפנות למרכז כדי להגדיר את נושא העבודה בהתאם

לנושאי הקורס ולתחומי ההתמחות של המדריכים
העומדים לרשות הסטודנטים אשר כותבים עבודות
סמינריוניות.

שימו לב:
שינוי נושא העבודה מחייב תיאום עם מרכז ההוראה.

בתום שלב זה יפנה אתכם המרכז למדריך. אנו
משתדלים למצוא מדריכים מתאימים בכל רחבי הארץ,
אך ייתכן שנושא העבודה יחייב אתכם להיעזר במדריך
שאינו גר באזור מגוריקם. במקרה כזה יהיה עליכם
לנסוע אליו, שכן **אין תחליף לפגישות אישיות
ואי-אפשר להסתפק בשיחות טלפון**. חובה לקיים פגישה
פנים-אל-פנים בשתי פגישות לפחות: פגישת הפתיחה
ופגישה לקבלת משוב במהלך כתיבת העבודה.

שימו לב:
**סטודנט שאינו פונה למרכז ההוראה ומופנה למדריך
בתוך שלשה חודשים מיום ההרשמה, הרשמתו מבוטלת
באופן אוטומטי.**

פגישה ראשונה עם מדריך העבודה
לאחר שהופניתם אל המדריך או המדריכה, עליכם
להמתין לאישור סופי של מרכז המידע וההרשמה. רק
אז תוכלו לפנות אל המדריך ולקבוע אתו פגישה
ראשונה. לקראת פגישה זו יבקש מכם המדריך להכין
בכתב **הצעה לעבודה סמינריונית**. בדרך כלל זהו מסמך
קצר, המגדיר את נושא המחקר, תחום המחקר, שאלת
המחקר, שיטת המחקר (קריאת טקסטים, ניתוח
רעיונות, תצפיות, פרשנויות וכדומה), רשימת
מקורות ראשונית, וראשי פרקים. המדריך יבחן את
היקף המחקר שאתם מתכננים לערוך, ויבדוק את מידת
שליטתכם במקורות, בשיטות המחקר ובידע התיאורטי
הנדרשים לעבודה (לעתים הידע הנחוץ מקיף יותר ממה
שנלמד בקורס), ויסייע לכם לארגן את ראשי הפרקים
לעבודה.

קריאה, מחקר, וארגון ראשי פרקים
זהו שלב של עבודה עצמאית לאחר הפגישה הראשונה עם

המדריך. במהלך עבודתכם תוכלו להיעזר בחוברת זו, בסדנאות לכתיבת עבודות, בשירותי ההדרכה שבספריית האו"פ, באתרי אינטרנט, ובמקורות רלבנטיים אחרים (ראו פרק 3).

קבלת משוב מהמדריך במהלך הכנת העבודה

כדי לוודא שאתם מתקדמים בדרך הנכונה, עליכם לקבל משוב מהמדריך במהלך הכנת העבודה. אופי המשוב הנדרש משתנה בהתאם לסוג העבודה ולשיקולי המדריך.

אתם יכולים לשוחח עם המדריך בטלפון, להתכתב אתו בדואר האלקטרוני, או להעביר לו טיוטה מודפסת (או ראשי פרקים, רשימה ביבליוגרפית, ממצאים של עבודה אמפירית ועוד), ולקבל הערות בכתב.

פגישה שנייה עם המדריך

בפגישה השנייה עם המדריך תתבקשו להציג חלק מן העבודה, כדי לקבל משוב והערכה לגבי העבודה. המדריך יעריך את העבודה, והוא עשוי לבקש שתתקנו אותה, אם יותר ואם פחות. לאחר ביצוע השינויים ושליחת העותק הסופי, ישלח המדריך למרכז ההוראה את עותק העבודה שעליו רשם את הערותיו, וכן את טופס ההערכה והציון הסופי (המדריך לא ימסור לסטודנט ישירות את ציון העבודה).

כתיבת העבודה

גם בשלב הזה תעבדו באופן עצמאי על-פי ההנחיות הסופיות שקיבלתם מהמדריך. כאמור, ייתכן שתסכמו אתו על העברת טיוטה וקבלת הערות ממנו לפני הגשת העבודה הסופית.

אופן הגשת העבודה

העבודה המוגשת צריכה להיות מודפסת וכרוכה. יש להגיש שני עותקים מודפסים; עותק אחד יוחזר לכם בלוויית הערות המדריך, והשני יועבר למרכז ההוראה.

שימו לב – חובה עליכם גם להעלות גרסה אלקטרונית של העבודה באמצעות מערכת שאילתא.

בנוסף, עליכם לצרף לעבודה טופס הצהרה בחתימתכם על מקוריות העבודה הסמינריונית.

סיום

העבודה המתוקנת תעבור כמה הליכי בקרה במחלקה להיסטוריה, פילוסופיה ומדעי היהדות. בסיומם יוזן הציון למחשב, והעבודה המתוקנת תישלח אל הסטודנט עם הודעה על הציון הסופי.

2. כתיבת עבודה סמינריונית בתחומי הדעת במחלקה

יש כמה כללים משותפים לכתיבת עבודה סמינריונית בתחומי מדעי הרוח. אנו נציג כללים אלו בהמשך. בפרק זה נציג את המאפיינים הייחודיים לכתיבת עבודה בתחומים השונים הנלמדים במחלקתנו. פרק זה הוא תיאורטי באופיו, וחשוב לעיין בו לפני המעבר לפרקים המעשיים יותר.

במהלך קריאת ספרות המחקר וההתחקות אחר הנתונים והמקורות הראשוניים, התחילו לגבש את ראשי הפרקים של העבודה תוך בחינה מתמדת של היחס בינם לבין שאלת המחקר שניסחתם. אולי תגלו שעליכם לשנות או לעדכן את שאלת המחקר; **במקרה זה חובה עליכם להיוועץ במדריך העבודה.**

כתיבת ראשי הפרקים תסייע לכם להכין מתווה כללי של העבודה כבר בשלב מוקדם. יש להניח שראשי הפרקים שתחברו בשלב הזה ישתנו פעמים אחדות במהלך העבודה; לפיכך, אל תפרטו אותם יותר מדי. ניסוח ראשי הפרקים הוא לעתים תהליך גמיש ומתמשך. במקרים רבים ראשי הפרקים לובשים את צורתם הסופית רק עם השלמת עבודת המחקר.

שימו לב שזוהי תחילתו של תהליך שיימשך לכל אורך הכנת העבודה. ראשי הפרקים שתכתבו יבטאו את התפיסות הראשונות שגיבשתם לגבי הנושא. בשלב הבא ינחו תפיסות אלה את איסוף חומר המקורות וספרות המחקר.

מניסיוננו נוכל לומר לכם, שארגון החומר לפי ראשי פרקים כרוך לעתים קרובות בהתלבטות קשה, וכי הוא משתנה שוב ושוב במהלך העבודה עד להתגבשותה הסופית.

בעת כתיבת ראשי הפרקים הקפידו על ההנחיות האלה:

- ° עליכם לפרק את הנושא למרכיביו ההגיוניים. כותרת העבודה אינה יכולה לשמש גם כאחד מראשי הפרקים;
- ° על ראשי הפרקים להקיף את הנושא שבחרתם, ולהתמקד רק בו;
- ° ראשי הפרקים צריכים להיות צמודים לשאלת המחקר;
- ° על כל ראשי הפרקים להיות במעמד שווה – כלומר, ראש פרק אינו יכול להיות סעיף של ראש פרק אחר (מובן שראשי הפרקים יכולים לכלול סעיפי משנה);
- ° יש להימנע מחפיפה תוכנית של ראשי הפרקים (ראשי פרקים צולבים).

2.1 כתיבת עבודה סמינריונית בתחום העת העתיקה¹

החומרים שמהם אנחנו בונים את העבודה: במחקר ההיסטורי של העת העתיקה אנחנו מבחינים בין "מקורות", כלומר המקורות העתיקים שמהם אנו שואבים את המידע ההיסטורי (אם אלה הם מקורות ראשוניים או משניים), לבין "ספרות מחקר", אשר כוללת את המחקרים (מאמרים וספרים) שנכתבו על היבטים שונים שמציעים מקורות אלה. כשבחרים נושא לעבודה סמינריונית, יש להגדיר קודם כל מה הם המקורות העתיקים שבהם נשתמש, ואלה יהיו חומר הגלם העיקרי לכתיבת העבודה. ככל שהמקורות לנושא יהיו מוגדרים וברורים כבר בתחילת הדרך, כך תקל

מלאכת איסוף החומר וכתיבת העבודה. הגדרת המקורות יכולה לשמש קריטריון מסוים לבחינת התאמתו של הנושא לעבודה סמינריונית: אם לנושא שאנחנו מציעים אין מקורות ברורים, והוא מתבסס בעיקר על עמדות של חוקרים, יש לחשוש מאוד שהנושא כללי מדי ויהיה לנו קשה לכתוב עליו.

לצד המקורות עלינו לקרוא גם מחקרים שנכתבו בנושא העבודה. מחקרים אלה עוזרים לנו לנתח את המקורות, לחדד את השאלות שמקורות אלה מעלים, להציע פתרונות לקשיים הנעוצים בהם, להעמיק ולבסס את עמדתנו, ולהתוודע לנקודות מבט אחרות. זכרו, מבין שני המרכיבים – מקורות וספרות המחקר – המקורות הם החשובים יותר, כי בלעדיהם לא ייתכן שום מחקר היסטורי.

שאלת המחקר: במוקד העבודה הסמינריונית עומדת שאלת מחקר. שאלה זו מצמצמת את נושא העבודה לכדי שאלה מסוימת ומוגדרת, המתמקדת בהיבט מסוים של הנושא הכללי. כדאי לבחור שאלת מחקר מקורית ולא נדושה. הנה כמה דוגמאות לשאלות מחקר בתקופה זו. אם תרצו לכתוב עבודה במסגרת הקורס "מלך, מלוכה וממלכה" על דמותו של המלך אחאב, שאלת המחקר יכולה להיות: "עד כמה משקפת דמותו של אחאב, כפי שהיא מוצגת על ידי עורך ספר מלכים, את דמותו ההיסטורית?", או אם תרצו לכתוב על שאלת הפולחן, תוכלו לבחור בנושא כגון: "מהו היחס לפולחן האשרה בפולחן הישראלי?". אם תרצו לכתוב במסגרת הקורס "הנצרות הקדומה" על דמותו של פאולוס, תוכלו להגדיר שאלת מחקר שעוסקת באחד מההיבטים של התיאולוגיה שלו, למשל: "מהו יחסו של פאולוס לנישואין על פי האיגרת הראשונה אל הקורינתים פרק ז?"; או בשאלת המהימנות ההיסטורית של אחד מהאירועים שפאולוס נטל בהם חלק, למשל: "הוועידה האפוסטולית הראשונה בירושלים (מעשי השליחים טו: 21-1): האם זהו אירוע היסטורי?". רצוי לבחור נושאים פולמוסיים שמעלים דילמות אשר יש להכריע ביניהן, והן תדרושנה מכם לנקוט עמדה, ולהעדיף

על פני נושאים תיאוריים.

כתיבת העבודה: כדאי לפתוח כל ראש פרק בהצגת המקור או המקורות שנקשרים לסוגיה העומדת במוקדו. תארו באופן תמציתי את תוכנו של המקור, הבהירו את המושגים או האישים הנזכרים בו, והציגו את השאלה או השאלות שהוא מעלה ואשר בהן אתם מתכוונים לדון באותו הפרק. פרטו מהו המידע ההיסטורי שמקור זה מעלה בהקשר לשאלה שלכם, ובררו את מהימנותו של המידע: האם הוא משקף נאמנה את המציאות ההיסטורית הנוגעת לשאלה הנידונה, או שזהו מקור לא מהימן שאי-אפשר לסמוך על המידע שבו. לשם כך עליכם לברר את זהותו של מחבר הטקסט, מתי הוא כתב את חיבורו והיכן. יש לבחון גם שאלות כגון מי הוא קהל היעד של הטקסט, מהן מגמות המחבר או מה המסרים שביקש למסור, והיבטים או אילוצים אחרים שיכולים היו להשפיע על מחבר הטקסט ועל כתיבתו. קושי נוסף יכול לעלות מהשוואתו של המקור למקורות אחרים המציעים מידע בשאלה שאתם עוסקים בה. שכן, אם פרטי המידע העולים מן המקורות השונים אינם מתיישבים זה עם זה, יהיה עליכם למצוא פתרון לקושי זה. הדיון במידת מהימנותם של המקורות חייב להיעזר בכלי הביקורת של ספרות המחקר וספרי יעץ לניתוח מקורות, כגון: מילונים, קונקורדנציות, לקסיקונים, ספרי פרשנות, וספרות מחקר אחרת. כיום נמצאים רוב ספרי יעץ אלה וכן ספרות מחקר נרחבת במאגרי המידע באינטרנט, המפורטים בהמשכה של חוברת זו.

2.2 כתיבת עבודה סמינריונית בתחום ימי הביניים²

הקורסים המתקדמים בתחום ימי הביניים מציעים מבט עומק אל נושאים ממוקדים. העבודות הסמינריוניות שתכתבו בקורסים אלה אינן נפרסות לרוחב, אלא יורדות לעומק, ומתמקדות בנושא מצומצם ובזמן מוגדר. את הנושא שמעניין אתכם תצטרכו לצמצם בהדרגה לשאלת מחקר אחת.

לדוגמה, אם אתם מתעניינים בקיסר קונסטנטינוס הגדול, או בתהליך התנצרות האימפריה הרומית, תוכלו לנסח שאלה כזו: "האם המרת הדת של קונסטנטינוס הייתה אמיתית?" מטרת העבודה לא תהיה לתאר תיאור מקיף של התפשטות הנצרות במאה הרביעית, וגם לא לשאול האם התנצרותו של הקיסר הייתה משמעותית עבור הנצרות. השאלה הראשונה היא רחבה מדי, השנייה טריוויאלית מדי. דוגמה נוספת: אם אתם מתעניינים במסעי הצלב, תוכלו לשאול: "האם יש לראות את הפרעות ביהודים כחלק ממסע הצלב או לא?" גם כאן, המטרה אינה לתאר את מסע הצלב הראשון, או לתאר את הפרעות ביהודי עמק הריין בשנת 1096, אלא לשאול שאלה הנוגעת להגדרת מסעי הצלב ולפרשנויות השונות להגדרה זו. דוגמה אחרונה לשאלת מחקר היא שאלה המתייחסת לוויכוח הקיים במחקר בקשר לנושא המעניין אתכם. לדוגמה: "האם סיפורי עלילות הדם במאה ה-12 מבטאים חרדות חדשות ומודעות גוברת לשנות הילדות?" בכתובת עבודה על נושא שנוי במחלוקת תצטרכו לנקוט עמדה ולנמק אותה באופן משכנע.

לאחר שתנסחו את השאלה יהיה עליכם לבחור את האמצעים שיסייעו לכם לענות עליה. בשלב זה תבחרו מקורות ראשוניים, היינו מקורות מימי הביניים. עליכם לזכור כי למקורות הראשוניים יש יתרונות וחסרונות, ובהחלט תוכלו להתייחס למגבלותיהם בהמשך העבודה. נוסף על המקורות הראשוניים תבחרו גם מקורות משניים, כלומר ספרות מחקר עדכנית, הכוללת מאמרים וספרים המציגים את העמדות המרכזיות במחקר.

ימי הביניים הם תחום דינמי וחדשני המקיים דיאלוג פורה עם מדעי החברה, עם הספרות ופרשנות הטקסט, תולדות האמנות, תרבות חומרית, ועוד. רבים מן הנושאים המעסיקים את החברה בימינו – למשל, זהות אישית וקיבוצית, יחסי כוח ומגדר, הגירה והתפשטות – מעסיקים גם את חוקרי ימי הביניים. מכך עולה, שנושאי העבודות הסמינריוניות יכולים להתגבש

בהתאם לתחומי העניין וההתמחות השונים של כל סטודנט וסטודנטית.

כללי תעתיק וכתיבת שמות לועזיים בעברית: תעתיק השמות מימי הביניים עלול להיות מבלבל – לאפיפיורים אנו קוראים יוחנן אך ממציא הדפוס גוטנברג הוא יוהאנס, ועדיף יוהאן. קשה לנסח כללים נחרצים, אך ניתן לומר שכאשר יש לשם גרסה עברית, יש להעדיף אותה. אם אין גרסה עברית, עדיף הנוסח הלטיני, לדוגמה: אוגוסטינוס ולא אוגוסטין, בנדיקטוס ולא בנדיקט. בכל מקרה, אין להעדיף באופן גורף את הגרסאות האנגליות של שמות ומושגים. כך, למשל, יש לכתוב קרל הגדול ולא צ'ארלס או שרלמיין, מרקוס ולא מרק. אבל המלך ג'ון הוא ג'ון.

2.3 כתיבת עבודה סמינריונית בתחום העת החדשה³

הקורסים בתולדות העת החדשה עוסקים באירועים, בתהליכים ובסוגיות היסטוריים החל בסוף המאה ה-18 ועד שלהי המאה ה-20. העבודות הסמינריוניות שתכתבו בקורסים אלה יתמקדו בנושא מצומצם ובזמן מוגדר שאותם תלמדו להכיר מתוך ספרות המחקר ובאמצעות ניתוחם של מקורות ראשוניים, כלומר מקורות בני התקופה.

כצעד ראשון בכתיבתה של העבודה יהיה עליכם לנסח שאלת מחקר. מטרתה של שאלת המחקר היא לתחום את העבודה בזמן ובמרחב ההיסטורי, ולהעלות השערה כלשהי (שעדיין אינה מבוססת) באשר לתופעה ההיסטורית שברצונכם לבחון. לדוגמה: אם אתם מתעניינים בפוגרומים שהתרחשו ברחבי האימפריה הרוסית בשלהי המאה ה-19 ובהגירה היהודית באותה העת לארץ ישראל, תוכלו לשאול: "כיצד השפיעו פרעות קישינב על התייחסותן של הקהילות היהודיות בתחומי האימפריה הרוסית לסוגיית ההגירה?" שאלה שכזו תוחמת את העבודה בזמן (התקופה שלאחר פרעות קישינב) ובמרחב (הקהילות היהודיות ברחבי

האימפריה הרוסית). השאלה מרמזת על קיומו של דיון בסוגיית ההגירה בחברה היהודית של אותה העת, ועל כך שלפרעות קישינב עצמן היו השלכות על אופיו של דיון זה. אילו השלכות? זהו לבה של העבודה הסמינריונית.

לאחר ניסוח השאלה עליכם לבחור את המקורות שיסייעו לכם לענות עליה. ראשית, עליכם לבחון אילו מקורות ראשוניים עומדים לרשותכם לצורך כתיבת העבודה. מעצם הקירבה היחסית בזמן, ופריצות הדרך הטכנולוגיות המאפיינות את מאתיים השנה האחרונות שחלפו מאז, עומד לרשות חוקרי העת החדשה מגוון רחב של מקורות ראשוניים: מסמכים, כתבי עת וספרות עממית, תצלומים וקטעי קולנוע, ועדויות בעל פה. כל אלה מאפשרים הצצה לטווח רחב של סיפורי חיים וזוויות ראייה היסטוריות. ספרות המשנה העדכנית (הכוללת מאמרים וספרים) תציג את העמדות המרכזיות במחקר. ספרות זו תעניק לכם בסיס תיאורטי ועובדתי, שממנו תוכלו לצאת למסע הניתוח של המקורות הראשוניים, מסע שבסופו תימצא תשובה, כזו או אחרת, לשאלת המחקר שלכם.

2.4 כתיבת עבודה סמינריונית בתחומי המזרח התיכון והאסלאם⁴

הקורסים המתקדמים בתחום ההיסטוריה של המזרח התיכון והאסלאם מציעים התמקדות בנושאים מסוימים באמצעות כתיבת עבודה סמינריונית. נושאי עבודות הסמינר מתמקדים בנושא מצומצם ובמסגרת מוגדרת של זמן ומקום. הנה כמה דוגמאות:

אם אתם מתעניינים בג'מאל עבד אל-נאצר או במהפכת הקצינים במצרים בשנת 1952, אין צורך לשאול אם המהפכה הייתה משמעותית למצרים או לתאר את שלבי המהפכה. אלה הם נושאים רחבים וטריוויאליים למדי. במקום זאת יש לבחור בשאלת מחקר הנוגעת להיבט מסוים ופרקי זמן מוגדרים, כמו: "השלכות מהפכת 1952 על הגידול הדמוגרפי במצרים בשנים 1976-1954", או "שינוי והמשכיות בשאלת 'אחדות עמק

הנילוס' באידיאולוגיה הנאצריסטית, 1954-1970".
אם אתם מתעניינים בחיי הקהילה היהודית בתימן,
ובמיוחד במימד הכלכלי, יש לזכור כי מטרת העבודה
אינה לסקור את ההיסטוריה הכלכלית של יהודי תימן,
אלא לבחור מקרה-מבחן ולהתעמק בו. כך תוכלו לנסח
שאלה כגון: "כיצד השפיעו התמורות הכלכליות
בתימן, לאחר יציאת העותמאנים ב-1918, על קהילת
יהודי צנעא?" אם אתם מתעניינים, למשל, בנושאי
החינוך במזרח התיכון לאחר מלחמת העולם הראשונה,
אתם יכולים לבחור, למשל, את הנושא: מערכת החינוך
בעיראק בעת שלטונו של פייצל, 1921-1933. שאלת
המחקר יכולה להיות: "האם מטרות מעצבי מערכת
החינוך זכו לתמיכת הציבור בעיראק?" כך בחרתם
נושא המצומצם לזמן ולמרחב מוגדרים. הערה כללית:
אשוב להימנע מהטיות ערכיות או מהבעת דעות ביחס
לתרבות ולחברה שבהן אתם עוסקים. זכרו כי מדובר
בעבודת מחקר שיש לכתוב אותה בכלים אקדמיים
וביושר אינטלקטואלי.

מקורות לעבודה — עליכם לנסח רשימת מקורות,
כאמצעים שיעזרו לכם לענות על שאלת המחקר או
סוגיית המחקר שקבעתם לעצמכם. עליכם לבחור מקורות
ראשוניים (למשל, תעודות, ספרי זיכרונות, מסמכים
רשמיים ותכתובות בני הזמן). יש לזכור כי למקורות
ראשוניים יש יתרונות ומגבלות, שיש להתייחס אליהם
במהלך העבודה. נוסף על מקורות הראשוניים יש
לבחור מקורות משניים, כלומר ספרות מחקר עדכנית,
הכוללת מאמרים וספרים בעברית ובשפות אחרות
המציגים את העמדות המרכזיות במחקר המתייחס לנושא
שבחרתם.

לימודי ההיסטוריה של המזרח-התיכון והאסלאם
מקימים דו-שיח עם תחומי ידע רבים. נושאים רבים,
כגון זהות אישית וקיבוצית, מגדר, הגירה, מחקר
ערים, קולוניאליזם
ופוסט-קולוניאליזם, מעסיקים את ההיסטוריונים של
המזרח-התיכון והאסלאם. לפיכך, נושאי העבודות
שלכם יכולים להתגבש בהתאם לתחומי עניין והתמחות

שונים ומגוונים.

אנו ממליצים מאוד להיעזר במקור הזה: שמעון שמיר, מדריך לכתיבה בנושאי המזרח התיכון ואפריקה (החוג להיסטוריה של המזרח התיכון ואפריקה, אוניברסיטת תל-אביב, מהדורה חדשה תשס"ב). המדריך כולל הסברים מפורטים על שלבי כתיבת החיבור האקדמי, כללים לעריכה, ביאורים באשר לכתיבת הערות השוליים והרשימה הביבליוגרפית, כללי תעתיק, הפניות לספרי עזר בסיסיים בלימודי המזרח התיכון ועוד.

2.5 כתיבת עבודה סמינריונית בפילוסופיה⁵

עבודה סמינריונית בפילוסופיה נמדדת על-פי אמות-המידה הבאות: הבנת הסוגיה שעומדת לדיון, רמת הטיעונים, ארגון הכתיבה ובהירותה, היכרות עם הספרות הרלבנטית, ומקוריות. עיקר העבודה יכול להיות מהלך מקורי, או ניתוח עמדות קיימות, השוואתן והנגדתן. מטרת העבודה יכולה להיות:

1. לטעון בזכות או נגד עמדה פילוסופית או טיעון פילוסופי.
2. להגן על פרשנות לעמדתו הפילוסופית של הוגה חשוב, לבקר פרשנות כזו, או להציע פרשנות מקורית.

קיימים שני סוגים עיקריים של עבודות בפילוסופיה: נושאות ופרשניות.

העבודה הנושאת מציגה תזה פילוסופית – תשובה לסוגיה פילוסופית כלשהי.

דוגמאות לסוגיות פילוסופיות הן: "האם יש לנו חובות לדורות עתידיים?", או "האם טיעון הזומבי של צ'למרס מביס פיזיקליזם?"

חשוב: רצוי למקד את המחקר, ולהימנע משאלות רחבות מדי כגון: "מהו היחס בין גוף לנפש?" או "מה יש בעולם?"

תזות אפשריות הן: "לא, אין לנו כל חובות לדורות הבאים", או: "בהחלט, טיעון הזומבי מביס פיזיקליזם משום שאפילו גרסאות פונקציונליסטיות של פיזיקליזם אינן חומקות ממנו".

חשוב: נסחו את התזה במשפט או שניים, כבסיס לארגון העבודה.

העבודה הפרשנית מצטרפת, בדרך כלל, לוויכוח פרשני ביחס לפילוסוף קלאסי בסוגיה מסוימת. למשל: "כיצד מתיישבים שני מושגי ה'אושר' השונים שאריסטו מציג ב'אתיקה הניקומאכית'?" או: "מהו הטיעון של ראסל נגד פרגה לפי מאמרו 'על ההצבעה'?" תזות אפשריות הן: "שני מושגי ה'אושר' של אריסטו הן למעשה מושג אחד, המוצג במילים שונות" או: "טיעונו של ראסל מורכב משלוש הטענות הבאות...".
לחלופין, אפשר להשוות בין שני הוגים בסוגיה מסוימת, כגון: "המושג 'אושר' אצל אריסטו ומיל" או "שאלת המיסוי לאור משנותיהם של רולס ושל נוזיק".

חשוב: גם בעבודות פרשניות רצוי להימנע משאלות רחבות מדי, כגון: "באילו נושאים אריסטו חולק על אפלטון?" או "האם קאנט הוא אמפיריציסט?"

ככל שנושא העבודה ממוקד יותר, יקל להצליח בה

כיצד מתחילים? בבחירת הנושא – נקודת המוצא צריכה להיות נושא שמעניין אתכם הקשור לקורס, או נושא מהקורס שיש ברצונכם ללמוד עליו יותר.

הצעד הבא הוא מיקוד הנושא באמצעות פנייה לספרות הקיימת. בין שאתם מוטרדים מסוגיה פרשנית ובין

שבחרתם בסוגיה פילוסופית כלשהי, התחילו את המחקר בהצצה בספרות המחקרית העכשווית. המקום הראשון הוא האנציקלופדיה הפילוסופית האינטרנטית של סטנפורד <http://plato.stanford.edu/>, אשר כוללת ערכים מעודכנים רבים. בסוף כל ערך מופיעה ביבליוגרפיה עדכנית. כמו כן, כדאי לבדוק מקורות נוספים כגון ה־Web of Science Philosopher's Index, www.scholar.google.com, חיפוש רגיל, וכיו"ב. זהירות: הקפידו שהמקורות שבהם תבחרו לדון אינם שוליים או חובבניים. אם יש לכם ספק, פנו למרכז הקורס או למדריך העבודה. עם זאת, זכרו: מאמר עכשווי הוא גם מקור ביבליוגרפי. לכן, גם אם תחליטו לא להתייחס בעבודה למאמר כלשהו, הביבליוגרפיה שלו יכולה להועיל.

לאחר שהתוודעתם לדיון העכשווי, נסחו את נושא העבודה ומקדו אותו. עתה עליכם לבחור את הספרות הרלבנטית – מספר כתבים המייצגים את העמדות העיקריות בנושא שבו אתם עוסקים. בעזרת המקורות הביבליוגרפיים שנזכרו לעיל נסו לברר מי הכותבים החשובים ביותר על הסוגיה. גם בעניין זה תוכלו להיעזר במרכז הקורס או במדריך העבודה. **תנו דעתכם שלא להחמיץ עמדות חשובות או טיעונים חשובים בנושא העבודה.**

לגבי המשך תהליך הכתיבה היעזרו במרכז הקורס ובמדריך העבודה, בחוברת זו, וכן במשאבים השונים שניתן למצוא באתר המחלקה: www.telem.openu.ac.il/philosophy.

נדגיש שתי נקודות: עיקר העבודה הוא ההגנה על התזה שלכם. אין מקום לטענות כגון "לדעתי, אין לנו חובות לדורות הבאים", או "לדעתי, בוויכוח בין פרשן א' לפרשן ב' השתכנעתי מטיעוני פרשן א'" **ללא נימוק.** העיקר בעבודה הוא הנימוק, ועיקר העבודה הוא הצדקת התזה שלכם: **עליכם לשכנע את הקורא** שאין לנו חובות לדורות הבאים, או שפרשן א' משכנע יותר מפרשן ב'.

חשוב: בשני סוגי העבודות יש להקפיד להגדיר את

המושגים שבהם אתם משתמשים (כגון: "דור", "אמפיריציזם"), ויש להציג בבהירות את הנחות המוצא שלכם (למשל: "יש לנו חובות כלפי הדור הנוכחי" או "אריסטו ביקש להציג תיאוריה אתית קוהרנטית אשר במרכזה המושג 'אושר'"). במסגרת העבודה יש להבחין במפורש בין הטענות המשמעותיות בדיונכם – האם הטענה היא הנחה, השערה שבכוונתכם לבדוק, מסקנת ביניים, או מסקנה סופית של טיעונכם.

לסיכום, בשני סוגי העבודות יש להציג בבהירות את נושא העבודה, את התזה שלכם, ואת העמדות העיקריות בתחום או את הוויכוח שאליו מצטרפת העבודה. לאחר ההצגה הבהירה יבואו הטיעונים – טיעונים נגד עמדות שונות, או טיעונים בזכות עמדת מחבר העבודה. אין צורך במידע חיצוני שאינו תורם למהלך העבודה, כגון קורות חייו של אריסטו. התייחסו לקורא המיועד כאל אדם משכיל וביקורתי המעוניין בנושא העבודה, אך אינו מומחה בו. ושוב: הקפידו להציג את טענותיכם בבהירות – קורא העבודה אינו קורא מחשבות.

2.6 כתיבת עבודה סמינריונית בתחום מדעי היהדות⁶

רוב הקורסים המתקדמים במדעי היהדות במחלקה משותפים גם לתחומי דעת אחרים. ההנחיות בתחומי הדעת האחרים המופיעות בחוברת זו יכולות, כמובן, להועיל גם לקורסים בתחומים המשותפים, אולם עליכם לשים לב לייחוד של התחום שבו אתם כותבים. להלן נעמוד על המאפיינים של כתיבת עבודה סמינריונית בתחום מדעי היהדות.

מקורות: עיקרה של עבודה סמינריונית במדעי היהדות היא התמודדות ביקורתית עם מקורות יהודיים קלאסיים, תוך בדיקת שאלה מחקרית. אפשר להתוודע למקורות מתוך קריאה במחקרים, אבל השלב הראשון בכל עבודה הוא הבנה טקסטואלית של המקורות.

פעמים רבות קריאה במקורות היהודיים עלולה להטעות, משום שכדוברי עברית אנו מניחים שהשפה ידועה לנו. אולם העברית בעת העתיקה ובימי הביניים שונה מן העברית שלנו, ולכן יש לוודא שאנו מבינים את הטקסט. להבנה טובה יותר של הטקסט יכולה להועיל העתקתו וחלוקה שלו לקטעים ולשורות קצרות.

בהתאם לנושא העבודה, המקור יכול להיות ממוקד יחסית – למשל, פרק אחד במורה הנבוכים לרמב"ם, או נושא רחב יותר, למשל היחס להמון אצל ר' יהודה הלוי, הרמב"ם ואברבנאל. חשוב לבחור במהדורה מתאימה (כלומר, להכיר את המהדורות השונות ולהבין את ההבדלים ביניהן), ולדעת אם הטקסט נכתב במקור בעברית או בלשון אחרת (הרמב"ם ויהודה הלוי, למשל, כתבו גם בערבית-יהודית); אם מדובר בתרגום, יש לציין מי תרגם ומתי. מהדורה מתאימה היא מהדורה ביקורתית, שהוכנה על סמך בדיקה והשוואה של מצאי כתבי היד או הדפוסים הראשונים. תוכלו להתייעץ בעניין זה עם מדריך העבודה.

ההבנה מהו מוצאו של הטקסט ובאיזו מהדורה מדובר חשובה במיוחד כאשר משתמשים במקורות הנכללים במאגרים ממוחשבים, כגון פרויקט השו"ת או "אוצר התורה הממוחשב". במקרים כאלה חשוב לחפש ולהבין איזה נוסח של טקסט מציע המאגר, ולהחליף אותו בנוסח דפוס מתאים יותר במקרה הצורך, למשל במהדורה מדעית של מדרש (למשל מהדורת תיאודור-אלבק של בראשית רבה, או מהדורת אביגדור שנאן של החלק הראשון של שמות רבה). חשוב להיעזר רק במקורות הרלוונטיים ביותר לנושא העבודה שבחרת.

שימוש בספרות המחקר: השימוש במחקרים צריך להיות מושכל וביקורתי. יש להביא בחשבון שאלות כגון מקור המחקר, מי כתב אותו, מתי, ואיפה התפרסם. חשוב להבין מהי גישת המחקר – תורנית, מסורתית, ביקורתית או אחרת. המתח בין גישות מסורתיות

לביקורתיות הוא פעמים רבות משמעותי לסוגיות הנידונות במדעי היהדות, ולכן חשוב להיות מודעים אליו ולהתייחס לכך בעבודה.

להבנת מונחים מומלץ להשתמש במילונים, למשל: ספרו של יעקב קלצקין, אוצר המונחים הפילוסופיים ואנתולוגיה פילוסופית; המילון העברי של אליעזר בן-יהודה; המילונים הארמיים-אנגליים של מרקוס יסטרוב, של מיכאל סוקולוף וכן מאגר The Comprehensive Aramaic Lexicon של Hebrew Union College. כדי להבין טקסטים קשים בעברית של ימי הביניים אפשר להיעזר בתרגומים של הטקסטים האלה לאנגלית ולשפות אחרות (וכמובן לעיין בתרגום באופן ביקורתי).

יש להציג בבהירות את נושא העבודה, את המקורות והמחקרים שעליהם היא נסמכת, ואת הטיעונים המובאים בה. חשוב להקפיד על רישום ביבליוגרפי מסודר של המקורות והמחקרים.

3. מציאת מקורות לעבודה סמינריונית

פרק זה עוסק באיתור מקורות לעבודה הסמינריונית. הסעיף הראשון בפרק דן בקצרה בקטלוג "אלף", שיסייע לכם בעיקר באיתור ספרים ומאמרים מכתבי עת ומקובצי מאמרים. סעיף 3.2 כולל רשימת כתבי עת מרכזיים בתחומי הידע השונים של המחלקה. סעיף 3.3 עוסק במאגרי מידע ביבליוגרפי, שתוכלו להסתייע בהם בחיפוש אותם מאמרים.

3.1 קטלוג "אלף"

3.2 כתבי עת מרכזיים בתחומי מדעי הרוח

3.3 מאגרים ממוקדים בתחומי ידע

3.4 חיפוש חופשי באינטרנט

3.1 קטלוג "אלף"

קטלוג "אלף" הוא קטלוג ממוחשב המאחד את הקטלוגים של כל הספריות האוניברסיטאיות בארץ וכן קטלוגים של מכללות ומוסדות נוספים. בספריות האוניברסיטאיות מצויים פריטים מסוגים שונים: ספרים, כתבי עת, ספרי יעץ, חומר אור-קולי, עבודות גמר ועוד.

מערכת "אלף" מאפשרת למצוא מידע על כל אחד מהפריטים בספרייה: מספר מיון המאפשר לאתר אותו על המדף, פרטיו הביבליוגרפיים: כותר, מחבר, הוצאה לאור, שנת פרסום, שפה, נושאים. כן אפשר לברר במערכת אם הפריט נמצא בספרייה, את מספר העותקים, אם הוא זמין להשאלה, ואם כן – לכמה זמן.

תוכלו להשתמש בקטלוג "אלף" בגרסת WEB באמצעות האינטרנט מכל מקום שנוח לכם.

ראו פרטים נוספים באתר ספריית האוניברסיטה הפתוחה: <http://www.openu.ac.il/library/>.

2.3 כתבי עת מרכזיים בתחומי היסטוריה, פילוסופיה ומדעי היהדות

אפשר לחפש מאמרים בכתבי עת בשתי דרכים עיקריות: דרך אחת היא לבקר בספרייה (למשל, ספריית האו"פ), לעיין בגיליונות עדכניים של כתבי העת המומלצים, ולאתר מאמרים רלבנטיים. הדרך האחרת היא לחפש מאמרים בכתבי עת באמצעות מאגרי מידע ביבליוגרפי. אפשר לבצע את החיפוש במחשבים הנמצאים בספרייה או באמצעות האינטרנט מכל מקום שנוח לכם. באתר הבית של ספריית האוניברסיטה הפתוחה תוכלו למצוא קישורים למאגרי מידע בתחומים שונים. כאמור, כתובת האתר היא <http://www.openu.ac.il/library/>.

בסעיף זה נציין את מאגרי המידע העיקריים הרלבנטיים לעולם התוכן של המחלקה להיסטוריה, פילוסופיה ומדעי היהדות, הן מאגרים כלליים והן מאגרים לפי תחומי הידע השונים. במאגרים האלה

אפשר למצוא תקצירי מאמרים (abstracts), ובחלקם אפשר גם להוריד מאמרים שלמים.

מאגרים כלליים

Proquest Central: מאגר מידע כללי רב תחומי בו ניתן להגביל את התוצאות למאמרים אקדמיים בלבד. מאמרים רבים במאגר נגישים בגרסה מלאה, ולאחרים תקציר בנוסף לפרטים הביבליוגרפיים.

JSTOR: ארכיון רב-תחומי המכיל טקסט מלא של למעלה מ-1,000 כתבי עת, כולל מרבית כתבי העת החשובים בהיסטוריה ופילוסופיה. כמו כן מכיל המאגר מעל מליון מכתבים, תמונות ומקורות מידע ראשוניים נוספים.

Project MUSE: מאגר המכיל טקסטים מלאים מכתבי עת מרכזיים בתחומי מדעי הרוח והחברה. במאגר כלולים כתבי-עת אקדמיים בלבד, שהוצאו לאור ע"י מולים שהינם ארגונים ללא מטרת רווח כגון אוניברסיטאות ואגודות מקצועיות

Academic Search Premier: מאגר רב תחומי המכיל טקסטים מלאים מכתבי עת מרכזיים בתחומי מדעי הרוח והחברה.

Humanities International Complete: המאגר מכיל מעל 2.8 מליון רשומות ביבליוגרפיות של מאמרים שפורסמו ב-2200 כתבי עת בתחומי מדעי הרוח. בנוסף מכיל המאגר גם טקסט מלא של מאמרים מ-1200 מכתבי העת.

Oxford Bibliographies Online: מאגר ביבליוגרפיות בתחומים: פילוסופיה, לימודי אסלאם, לימודים קלאסיים.

רמב"י (RAMBI): מפתח המאמרים ביהדות. ביבליוגרפיה מובחרת של מאמרים העוסקים במדעי היהדות ובלמודי ארץ ישראל. החומר נאסף מאלפי כתבי עת

ואוספי מאמרים המהווים חלק מאוסף בית הספרים הלאומי, בשפות: עברית, יידיש ושפות אירופאיות. כולל אינדקס מחברים ונושאים.

המפתח למאמרים בעברית כולל מפתח חיפה : מפתח למאמרים בעברית. מצויים בו פרטים על מאמרים שהתפרסמו בכתבי-עת (מפתח חיפה) וכן מפתח תל חי לעיתונות יומית, ומפתח בר אילן למוספי הספרות של העיתונות היומית בישראל. ישנו קישור לטקסט המלא של חלק מהמאמרים.

3.3 מאגרים ממוקדים בתחומי ידע

מאגרי מידע בתחום העת העתיקה

ATLA Religion Database: מאגר המכיל מגוון רחב של הפניות למאמרים ולספרים בנושאים כגון התנ"ך, ארכיאולוגיה, העולם העתיק, היסטוריה של הכנסייה, לימודי דתות, תיאולוגיה, פילוסופיה ואתיקה.

TLG – Thesaurus Lingua Graeca: מאגר שבו מרוכזים הטקסטים שנכתבו בשפה היוונית.

Perseus Digital Library: מאגר מקורות ותמונות גדול שמתמקד בעת העתיקה, ובייחוד בעולם ההלניסטי.

מאגרי המידע העיקריים בתחום ימי הביניים

מאגרי מידע אקדמיים – מקורות ראשוניים: מספרם של אתרים המכילים חיבורים מימי הביניים בשפת המקור ותרגום לשפות מודרניות הולך וגדל. אתרים אלה מועילים מאוד, שכן הם מנגישים אוספי מקורות נדירים שאינם נמצאים בכל ספרייה.

להלן רשימה מצומצמת של אתרים כאלה:

Medieval Sourcebook: האתר הוותיק והגדול ביותר ללימודי ימי הביניים. מסודר על פי נושאים, תקופות ואזורים, ומכיל הרבה מאוד מקורות

ראשוניים בתרגום לאנגלית וקישורים לאתרים נוספים.

Latin Library: טקסטים לטיניים מהעת העתיקה ומימי הביניים.

Documenta Catholica Omnia: מאגר עצום בגודלו של מקורות ראשוניים (של הכנסייה הקתולית) בשפתם המקורית.

מקורות מידע למדעי היהדות – אוניברסיטת בר אילן: מאגר הכולל את ספרות הקודש, אנציקלופדיות, כתבי-עת אקדמיים ביהדות, בעברית, באנגלית ובגרמנית. בנוסף כלולים במאגר מפתחות ורשימות ביבליוגרפיות.

מאגר המידע של מרכז דינור לחקר תולדות עם ישראל (באוניברסיטה העברית בירושלים): מכיל קישורים רבים לאתרים העוסקים בהיבטים שונים של תולדות עם ישראל.

מאגרי מידע בתחומי העת החדשה

בתחום זה אפשר להשתמש במרבית מאגרי הידע המצויים תחת הקטגוריה "מאגרים כלליים". מאגר חשוב ומרכזי בתחום העת החדשה הוא **Historical Abstracts** המצוין לעיל, אשר מאפשר גישה נפרדת למקורות שבין המאה ה-15 עד לשנת 1914, ולמקורות משנת 1914 ועד ימינו.

מאגר חשוב נוסף, בעיקר לקורסים העוסקים בארצות הברית, הוא **America: History and Life**.

מאגרי מידע בתחומי המזרח התיכון והאסלאם

גם בתחום זה אפשר להשתמש במרבית מאגרי הידע המצויים תחת הקטגוריה "מאגרים כלליים". בנוסף, ישנם מאגרי מידע ספציפיים לתחומי המזרח התיכון והאסלאם:

Index Islamicus: המכיל למעלה מ-3,000 כתבי עת והפניות לקבצים ערוכים, ספרים ופרקים מספרים בתחומי

המזרח התיכון והאסלאם.

Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies: מאגר הכולל הפניות לספרים ומאמרים. ייחודו של מאגר זה הוא בכך שהוא כולל מאמרים מעודכנים ומקיפים בתחומי ידע אלה.

Encyclopedia of Islam (Brill): אנציקלופדיה אינטרנטית הכוללת מגוון רב של ערכים הקשורים למזרח התיכון ולעולם האסלאם.

Encyclopedia of the Jews in the Islamic World (brill): אנציקלופדיה אינטרנטית הכוללת ערכים רבים הקשורים ליהודים בארצות האסלאם.

מאגרי מידע במדעי היהדות

אתר הספרייה הלאומית בירושלים, הכולל את קטלוג הספרייה, רמב"י, כתבי יד וספרים סרוקים ועוד:
<http://jnul.huji.ac.il>

פרויקט השו"ת (של אוניברסיטת בר-אילן)

אוצר התורה הממוחשב DBS

Hebrewbooks.org - מקורות סרוקים

מפתח חיפה לכתבי עת בעברית

ATLA Religion Database

3.4 חיפוש חופשי באינטרנט

1. חיפוש באינטרנט: האינטרנט הוא אמצעי מעולה לאיתור מידע והקלת הנגישות אליו, אף כי אינו נקי מליקויים, שהבולט בהם הוא הקושי, לעתים קרובות, לזהות את מחברי המקור, ולפיכך להעריך את איכותו. מכל מקום, מנקודת מבט של כתיבת עבודה אקדמית, הכללים דלעיל תקפים גם לגביו. אין להיסמך על מקורות אינטרנט שמחבריהם או הגוף העומד מאחוריהם איננו מזוהה; יש להשתמש בהם בזהירות, וחובה לציין באופן ברור מה נלקח ומאיזה אתר. בהפניות לאתרים כאלה אין להסתפק בכתובת האתר, ויש לציין את זהות המחבר וכן את

מועד הכניסה לאתר שממנו נלקח המידע. יש להימנע ככל האפשר משימוש באתרי ידע פופולריים (Wikipedia, למשל, אינה מקור אקדמי).

2. בעת שימוש ב-Google אפשר לייעל את החיפוש באמצעות הגדרות החיפוש (חיפוש מתקדם). כך אפשר להגדיר את סוג האתרים שאתם מעוניינים בהם, תוך בחירת "תחום" (Domain). למשל: בסיומת edu יעלו רק אתרים של אוניברסיטאות בארה"ב. סיומת ac.il תציג תוצאות של מוסדות לימוד ומכוני מחקר בישראל. סיומת ac.uk תציג תוצאות רק של מוסדות לימוד ומכוני בבריטניה.

3. דרך Books Google אפשר למצוא ספרים רבים המצויים באופן מלא או חלקי ברשת. ניתן לחפש באופן עצמאי וחופשי דרך Google או דרך אתרי הספריות האוניברסיטאיות.

4. מבנה העבודה ותהליך העבודה

1.4 מרכיבי העבודה הסמינריונית

לכל עבודה יש מסגרת כללית ובה: שער, תוכן העניינים, מבוא, גוף העבודה, סיכום ומקורות. לעתים מצורפים לעבודה גם נספחים.

שער

על שער העבודה לכלול את הפרטים האלה:

- ° כותרת העבודה;
- ° שם הקורס שבמסגרתו נכתבה העבודה;
- ° שם המדריך או המדריכה;
- ° שם המחבר, מספר תעודת הזהות שלו, כתובתו ומספר הטלפון שלו;
- ° תאריך הגשת העבודה.

כותרת העבודה מציגה את הרעיון המרכזי של העבודה ואת הסוגיות שבהן היא מתמקדת. אורך אופייני

לכותרת הוא עד 12 מילים.

דוגמאות

- ° נשים במקרא – מובילות או מובלות?
- ° הנביא עמוס – מהפכן תיאולוגי או נביא חברתי?
- ° האם הייתה התייחסות מיוחדת לילדים בעת המגפה השחורה באנגליה במאה ה-14?
- ° מרג'רי קמפ ומאפייני העלייה לרגל הנשית בשלהי ימי הביניים
- ° חתרנות: לוחמה זעירה ושימוש בתווך תת-קרקעי. מרד בר-כוכבא כמקרה מבחן
- ° ילודה, אסלאם ומעמד האישה במצרים בתקופת שלטונו של אנואר אל-סאדאת,

1981-1970

- ° ארגון חזבאללה – זרוע של איראן בלבנון או התפתחות פנימית בקרב השיעים בלבנון?
- ° יעקב פייטלוביץ' והתפתחות מחקר ביתא ישראל
- ° מוסר ואסתטיקה במשנתו של תומס ג'פרסון
- ° הטרדה מאיימת – החקיקה ושינוי התפיסה בחברה האמריקאית

תוכן העניינים

תוכן העניינים של העבודה נועד להציג לקורא את ראשי הפרקים ואת סדר הדיון בהם, וגם להקל עליו להתמצא במסמך בקריאה חוזרת או בחיפוש מידע מסוים. תוכן העניינים מפרט את פרקי העבודה ולעתים גם את הסעיפים הראשיים הכלולים בהם, ומציין את מספר העמוד שבו הם מתחילים. ראו לדוגמה את תוכן העניינים של חוברת ההדרכה הזאת. יש למספר את עמודי העבודה. אפשר לעשות זאת אוטומטית במעבד התמלילים כחלק מהכותרת העליונה או התחתונה של העמוד (הכיתוב שליד מספר העמוד). מעבד התמלילים גם מאפשר להכין תוכן עניינים אוטומטי; מספרי העמודים יתעדכנו בכל פעם שישתנה העימוד של הקובץ, ונוסח הכותרות ישתנה לפי התיקונים שתעשו בכותרות שבגוף העבודה.

מבוא

במבוא עליכם להציג את נושא העבודה, את השיקולים שהביאו אתכם לבחור בו (כלומר, מדוע הנושא חשוב), את שאלת המחקר, ואת שיטת המחקר שבחרתם כדי לענות עליה.

רצוי לכתוב את המבוא רק לאחר עיון במקורות ובספרות המחקר הרלבנטית, ולאחר שנכתב מתווה ראשוני לפרקי העבודה. לעתים כדאי להמתין אפילו עד לאחר כתיבת פרק הסיכום.

גוף העבודה

ההבדל בין הסוגים השונים של עבודות סמינריוניות מתבטא בגוף העבודה. יש דגמים רבים לכתיבת עבודות. בסעיף 4.2 נביא דגם לכתיבת עבודה עיונית, ובסעיף 4.3 – דגם לעבודה המבוססת על מחקר אמפירי.

סיכום

בסיכום עליכם להתייחס לשאלת המחקר ולהביא את עיקרי המסקנות שאליהן הגעתם בעבודתכם. על המסקנות לשקף את הנושאים שנידונו בהרחבה בעבודה, ובמידת האפשר להציע כיוונים נוספים להתבוננות ולמחקר. אין לכלול בסיכום רעיונות ונושאים חדשים שלא נידונו בעבודה. הסיכום הוא תמצית, ולכן אין להיכנס בו לפרטים. היקף הסיכום יהיה בין חצי עמוד לשני עמודים לכל היותר.

רשימת מקורות

פרק 5 ינחה אתכם לגבי השימוש במקורות בהערות שוליים וברשימה הביבליוגרפית **שחובה** לצרף לכל עבודה סמינריונית.

נספחים

מטרת הנספחים היא להביא פירוט נוסף של הנושאים הנכללים בעבודה או להציג נתונים ומסמכים שהעבודה מבוססת עליהם, כמו: שאלון המחקר בעבודה אמפירית, טבלאות נתונים, תצלומים, ותמלול ראיונות עם נשואי המחקר.

4.2 עבודה עיונית

לעתים קרובות, עבודה בתחומי הדעת במחלקתנו היא עבודה עיונית. עבודה כזו צריכה לכלול את כל המרכיבים שנזכרו בתחילת הפרק: שער, תוכן העניינים, מבוא, גוף העבודה, סיכום, מקורות, ולעתים גם נספחים. שם נידונו מאפייניו של כל אחד מהמרכיבים האלה, למעט גוף העבודה.

כאמור, ראשי הפרקים של העבודה צריכים להקיף את היבטיה השונים של הסוגיה שהצגתם. יש לארגן את גוף העבודה לפי ראשי הפרקים שהתוויתם. העקרונות שלהלן יסייעו לכם לכתוב את עבודתכם באופן בהיר:

⁰ במהלך הכתיבה יתחלקו ראשי הפרקים שתכננתם לסעיפים ולפסקאות, וכל פסקה לכמה משפטים. שאלו את עצמכם אם כל משפט שאתם כותבים משרת בדרך כלשהי את הפסקה, את הסעיף וראש הפרק ואת נושא העבודה בכללותו. יש להימנע מלצטט בעבודה ספרות מחקר שאינה נוגעת ישירות לנושא העבודה, או קטעים ממאמרים או מספרים שאינם רלבנטיים.

⁰ דרך מומלצת לארגן חומרים בתוך פסקאות היא לקשרם להיגד או להצהרה המצויים בפסקה. משפט המפתח של כל פסקה קובע את הטענה המרכזית בה, ושאר המשפטים מתייחסים אל אותה טענה. לעתים אפשר להשתמש במפורש בביטויים ובהיגדים כמו:

"בניגוד ל..."

"לעומת זאת..."

"לדוגמה..."

"דוגמה אחרת היא..."

"הדבר מחזק את טענתו כי..."

"יש ממצאים סותרים ולפיהם..."

"היבט אחר של אותה סוגיה הוא..."

⁰ גם אם אין משתמשים במילות הקישור המחברות בין המשפטים, חשוב שהקוראים יבינו מהו היחס בין האמירות השונות שבפסקה (חיזוק, דוגמה, סתירה).

⁰ בעבודות המשלבות ספרות מחקר ומקורות ראשוניים

יש להבחין היטב בין המקורות הראשוניים המצוטטים בעבודה (למשל תעודות ומסמכים, תצלומים ותמלול תיעוד בעל־פה) לבין ספרות המחקר הכוללת פרשנויות, עמדות והשקפות של חוקרים, שגם היא מתבססת על מקורות כאלה. לעולם אין להציג את הנחותיהם ועמדותיהם של חוקרים כעובדות.⁰ הימנעו מכתובה שיפוטית כגון "מן הראוי היה שפלוני לא יפעל בדרך זו." עם זאת, בסיכום העבודה אפשר להוסיף למסקנות מימד הערכתי, ובלבד שיש לו סימוכין עובדתיים בגוף העבודה.

4.3 עבודה אמפירית

עבודה אמפירית צריכה לכלול את כל המרכיבים שנזכרו בתחילת **פרק זה**: שער, תוכן העניינים, מבוא, גוף העבודה, סיכום, מקורות, ולעתים גם נספחים. שם נידונו מאפייניו של כל אחד מהמרכיבים האלה, למעט גוף העבודה. הסעיף הזה יעסוק בעיקר במרכיבי גוף העבודה האמפירית, אך לפני כן נביא הנחיות נוספות לגבי המבוא של עבודה אמפירית.

מבוא וסקירת ספרות

בנוסף לאמור בתחילת **פרק זה לגבי המבוא**, בעבודה אמפירית יש לכלול במבוא את הרקע התיאורטי לעריכת המחקר, את שאלת המחקר (מה רוצים לחקור?) ואת **השערת המחקר** (מה מצפים למצוא?). עליכם להציג בקצרה את הספרות מתחום המחקר של העבודה הרלבנטית לנושא העבודה. הכללים שהובאו **למעלה** לגבי סגנון הכתיבה ההולם עבודה עיונית – התמקדות בעיקר והצגת הקשרים בין טענות החוקרים – מתאימים גם כאן.

הצגת ספרות המחקר יכולה להשתלב במבוא או להיות בפרק נפרד מיד לאחריו. היקף אופייני לחלק זה של העבודה הוא עד ארבעה עמודים (לדוגמה: עמוד מבוא אחד ושלושה עמודי סקירת ספרות; שלושה עמודי מבוא

הכוללים את הרקע התיאורטי).

השערת המחקר (לעתים יש כמה השערות) צריכה לבוא לאחר סקירת הספרות המחקרית האמורה לשמש בסיס והנמקה להעלאת ההשערה.

גוף עבודת המחקר האמפירית כולל שלושה חלקים: שיטת המחקר, ממצאים, ודין. כל אחד מהחלקים האלה הוא פרק נפרד בעבודה.

שיטת המחקר

בעבודה אמפירית מוקדש פרק נפרד לשיטת המחקר. פרק זה נועד לשכנע את הקוראים בתוקף ובמהימנות של הממצאים שיופקו מכלי המחקר שנבחר (סקר, ראיונות, ניתוח תוכן וכדומה). פרק זה בעבודה יתאר את המדגם, את כלי המחקר ואת תהליך המחקר, ויסביר את התאמתם לבדיקת ההשערות.

מדגם

מדגם מכיל פרטים שנבחרו מתוך אוכלוסייה מוגדרת לשם לימוד תכונותיה של האוכלוסייה כולה. המדגם עשוי לכלול בדרך כלל:

- ° בני אדם שנבחרו להשתתף בסקרים, בראיונות או בתצפיות;
- ° כמה ארגונים או ארגון אחד;
- ° טקסטים המשמשים לניתוח.

על כותב העבודה להסביר מדוע המדגם מייצג את האוכלוסייה הנחקרת – כלומר, לפי אילו קריטריונים אסף את הנתונים שברשותו. בכך ישכנע את הקורא בתוקפם של ממצאי העבודה.

אם המדגם הוא של בני אדם, יש לציין כמה אנשים השתתפו במחקר, כיצד נבחרו, מי הם ומה מאפיין אותם. יש לתארם באמצעות משתנים דמוגרפיים הרלבנטיים למחקר, כגון: מין, גיל, מקום מגורים, שייכות אתנית, לאום, השכלה, מקצוע, מצב בריאותי

ושפת אם.

במדגם של ארגונים, בדומה למדגם של אנשים, נחוץ לתאר כיצד נבחר המדגם ומה מאפיין את הארגונים שנבחרו. יש לציין משתנים רלבנטיים למחקר, כמו: מחזור מכירות שנתי, מספר עובדים, ענף ומיקום גיאוגרפי.

כאשר יחידת הניתוח במחקר היא ארגון, יש להסביר מדוע נבחר הארגון, במה הוא דומה לארגונים אחרים או מה מייחד אותו. זאת, במטרה לקבוע באיזו מידה אפשר להכליל את תוצאות המחקר על ארגונים אחרים. אם בחרתם ענף מסוים (ומתוכו דגמתם כמה ארגונים), עליכם להתייחס לאפשרות ההכללה לענפים אחרים.

אם המחקר מבוסס על ניתוח תכנים, עליכם להבהיר כיצד דגמתם את התכנים ומהו ההיגיון שהדריך את הדגימה.

ממצאים

בפרק זה עליכם להציג את ממצאי המחקר. אין לנתח כאן את משמעות הממצאים והשלכותיהם, אלא להביאם כפי שהם. במחקרים כמותיים רצוי לצרף לוחות, טבלאות, תרשימים וגראפים הממחישים את הממצאים באופן חזותי. יש להציג את הממצאים בזיקה להשערות המחקר (לדוגמה, ההשערה הראשונה בדבר... אוששה. ההשערה השנייה בדבר... הופרכה).

דיון

לאחר פרק הממצאים מגיע תורו של פרק הדיון. פרק זה עוסק בפירוש תוצאות המחקר האמפירי ובהערכתן תוך בדיקת התאמתן להשערות המחקר שהוצגו במבוא. הדיון מתייחס בדרך כלל לארבעה היבטים:

1. סיכום תוצאות המחקר. הסיכום בודק את מידת ההלימה בין ממצאי המחקר לבין ההשערות שהועלו בראשיתו. מובן מאליו שכאשר ההלימה רבה, חלק זה יכול להיות קצר ותמציתי. לעומת זאת, כשיש פער

או סתירה בין ההשערות לממצאים, נחוץ להסבירם.
2. בחינת הדמיון או השוני בין ממצאי המחקר שערכתם לממצאיהם של מחקרים אחרים. אם יש פער בולט בין הממצאים, יש לנסות להסביר אותו ולזהות את שורשיו.

3. מסקנות והשלכות תיאורטיות ומעשיות העולות מן המחקר. יש לעמוד על ההשלכות והמסקנות העולות בבירור ממצאי המחקר, תוך התחשבות בתהליך המחקר. יש להימנע ממסקנות ספקולטיביות שאינן מבוססות די הצורך.

4. דיון במגבלות המחקר. יש לציין מגבלות הקשורות באוכלוסיית המחקר, בשיטת המחקר ובגורמים נוספים העלולים להשפיע על מהימנות הממצאים, על תוקפם ועל אפשרות ההכללה של התוצאות.

5. כללי שימוש במקורות

כל ציטוט או סיכום מדברי אחרים צריך להיות מעוגן בהפניה ביבליוגרפית. ההפניות נחלקות לשני סוגים:

- ° בגוף העבודה בהערות שוליים.
- ° ברשימה הביבליוגרפית שבסוף העבודה.

5.1 הפניה לספר בהערות שוליים

על ההפניה לכלול את הפרטים האלה: שם פרטי מלא (אם קשה לבררו – אות ראשונה) ושם משפחה של המחבר (בהערות שוליים יופיע תמיד השם הפרטי לפני שם המשפחה); שם הספר, באותיות מודגשות או באותיות נטויות (*italic*) (במקור בעברית אין צורך בהדגשה זו); מקום ההוצאה ושנת ההוצאה; מספרי עמוד או עמודים (בעברית, סדר העמודים צריך להיות מימין לשמאל: 21-25). באנגלית, הקיצור p. מציין עמוד אחד ו-pp. – כמה עמודים. בעברית אפשר להשתמש בקיצור עמ' לעמוד אחד ולכמה עמודים.

שימו לב שבספריות השונות עלול להיות שוני בין

הרישומים של אותו פריט, לפיכך יש להקפיד על הרישום המוצג כאן בלבד.

דוגמאות

מיכאיל בחטין, כתבים מאוחרים (תרגום מרוסית: סרגיי סנדלר), תל אביב 2008. שאול ליברמן, יוונית ויוונית בארץ-ישראל, ירושלים תשכ"ג.

ארנסט גלנר, לאומים ולאומיות (תרגום מאנגלית: דן דאור), תל אביב 1994.

אלכסנדר המילטון, ג'יימס מדיסון, ג'ון ג'יי, הפדרליסט (תרגום: אהרן אמיר), ירושלים 2001.

Steven Ozment, *Protestants: The Birth of a Revolution*, New York 1993.

5.2 הפניה למאמר מתוך ספר בהערות שוליים

על ההפניה לכלול את הפרטים האלה: שם פרטי ושם משפחה של כותב המאמר (בחלק מתחומי הדעת ניתן להסתפק באות הראשונה של השם הפרטי); שם המאמר במרכאות; המילה "בתוך" (ובאנגלית: in) המפנה אל המקור שבו מצוי המאמר (במקור שאינו בעברית או בערבית: שם הספר או המקראה מודגש או באותיות נטויות); שם העורך או העורכים (שם פרטי ואחריו שם משפחה); המילה "עורך" או "עורכים", ובאנגלית ed. או eds, בסוגריים; מקום ההוצאה ושנת ההוצאה; מספרי עמוד או עמודים (המודבר כאן הוא בספר שהוא קובץ מאמרים של כותבים שונים).

דוגמאות

משה ויינפלד, "הליטורגיה בקומראן", בתוך: מגילות מדבר יהודה ארבעים שנות מחקר, מגן ברושי ואחרים (עורכים), ירושלים תשנ"ב, עמ' 160-175.

אביטל וולמן, "אמונה ותבונה: עיון במשנתם של הרמב"ם ושל תומס אקווינס", בתוך: אורה לימור, בין יהודים לנוצרים, כרך ד, תל אביב תשנ"ג, עמ' 279-285.

ארנון גוטפלד, "עקרון הפרדת הרשויות ותביעת

מרבורי נגד מדיסון", בתוך: הדמוקרטיה האמריקנית – הממשי, המדומה והכוזב, ארנון גוטפלד (עורך), תל אביב 2002, עמ' 310-329.

י"ל לוין, "המאבק הפוליטי בין הפרושים לצדוקים בתקופה החשמונאית", בתוך: פרקים בתולדות ירושלים בימי בית שני, א' אופנהיימר, א' רפפורט ומ' שטרן (עורכים), ירושלים תשמ"א, עמ' 61-83.

David Ayalon, "The Spread of Islam and the Nubian Dam", in: *The Nile: Histories, Cultures, Myths*, Haggai Erlich and Israel Gershoni (eds.), London 2000, pp. 17-23

5.3 הפניה למאמר מכתב עת בהערות שוליים

על ההפניה לכלול את הפרטים האלה: שם פרטי ושם משפחה של כותב המאמר; שם המאמר במרכאות; שם כתב העת (במקור שאינו בעברית או בערבית: מודגש או באותיות נטויות); מספר הגיליון (אם יש), מספר הכרך ומספרי העמודים. באנגלית מציינים את מספר הכרך בעזרת המילה Vol. (קיצור של Volume; כרכים - Vols.). אם מופיעים גם חודש או עונת השנה (כמו סתיו, אביב וכו'), יש לציין זאת בתוך סוגריים בלי פיסוק פנימי, למשל: (אביב 1984).

דוגמאות

אלחנן ריינר, "אין עטרה ואין לה לאן שתשוב: על מקומה של שכונת היהודים בירושלים לאחר התקופה הצלבנית", קתדרה 132 (תשס"ט), עמ' 101-130.

אייל נווה, "נשיאים מורמים מעם' מיתוסים של מנהיגות בדמוקרטיה האמריקנית", זמנים 49 (סתיו-חורף 1994), עמ' 36-49.

Robert Burns, "Christian-Islamic Confrontation in the West: The Thirteenth Century Dream of Conversion", *American Historical Review* (1971), 76 pp.1386-1434.

5.4 הפניה לאנציקלופדיה בהערות שוליים

על ההפניה לכלול את הפרטים האלה: שם פרטי ושם משפחה של כותב הערך; כותרת הערך (במרכאות); שם האנציקלופדיה (בשפות שאינן עברית או ערבית: מודגש או באותיות נטויות); כרך; מקום ההוצאה לאור ושנת ההוצאה לאור; מספרי עמוד או עמודים. לדוגמה:

רות עמירן ואורנית אילן, "מלחמה, תל (הקטן)", האנציקלופדיה החדשה לחפירות ארכיאולוגיות בארץ ישראל, כרך 3, ירושלים 1992, עמ' 951-952.

Joseph Strayer, "Feudalism", *Dictionary of the Middle Ages*, Vol. 5, New York 1985, p. 55.

Mircea Eliade and Lawrence F. Sullivan, "Center of the World", *Encyclopedia of Religion*, Vol. 3, New York 1987, p. 166.

5.5 הפניה לעיתון בהערות שוליים

על ההפניה לכלול את הפרטים האלה: שם פרטי ושם משפחה של הכותב; שם המאמר או הידיעה (במרכאות); שם העיתון מודגש או באותיות נטויות (במקור שאינו בעברית); יום, חודש ושנה; מספרי העמוד או העמודים. לדוגמה:

צבי בראל, "איך לא חשבו על זה קודם: חומת הפרדה בבגדאד בין הסונים לשיעים", הארץ, 26 באפריל 2007, עמ' 1-2.

Edwin L. James. "Powers to Consider: The Outcome of War", *New York Times*, August 11 1935, p. E3.

Dexter Filkins, "Afghan Overture to Taliban Aggravates Ethnic Tensions", *New York Times*, June 26 2010, pp. 1-2.

5.6 שימוש חוזר באתר מקור

אם רשמית מקור מסוים פעם אחת, אין צורך לחזור על

הפרטים שוב בהמשך העבודה, אלא די בציון המקור בקיצור אך בבהירות. הכללים העיקריים לרישום זה הם כדלקמן: אם ציינתם את המקור באנגלית ואחריו, כשאינן כל הערה המציינת מקור אחר חוצצת ביניהם, ואתם רוצים להסתמך שוב על אותו מקור, השתמשו בקיצור *ibid.* (קיצור של המילה הלטינית *ibidem*, שפירושה "באותו מקום"). אם הסתמכתם על אותו עמוד במקור, עליכם לכתוב את הקיצור *ibid.* בלבד (ובעברית: שם). אם התייחסתם לאותו מקור אך לעמוד אחר, עליכם לכתוב את מספר העמוד (למשל: *ibid.*, p. 4).

אין להשתמש בקיצור *ibid.* כאשר בין ההערות מפרידות הפניות למקורות אחרים, אלא רק כאשר האזכורים של אותו מקור הם רצופים. כאשר יש מספר הערות של אותו המקור אשר מופרדות בהערות שבהן מצוינים מקורות אחרים, יש להשתמש בנוסח מקוצר של המקור כפי שקבעתם בהערה הראשונה שבה מופיע המקור (למשל, גלנר 1994). אם אתם משתמשים במספר מקורות של אותו מחבר, הוסיפו לשם המחבר גם קיצור של כותרת חיבורו.

5.7 רשימה ביבליוגרפית

הרשימה הביבליוגרפית באה בסוף העבודה, והיא נועדה לאפשר לקורא לזהות ולאתר את המקורות שעליהם הסתמך הכותב. כאמור, גם אם בחרתם לציין את המקורות בהערות השוליים, **חובה** עליכם להכין רשימה ביבליוגרפית ולהציגה בסוף העבודה הסמינריונית. שימו לב – ברשימה זו יופיעו **רק** הפריטים הביבליוגרפיים שהופיעו בהערות השוליים.

בדומה לרישום המקורות בהערות שוליים, גם כאן עליכם לציין את שם המשפחה של המחבר; את שמו **הפרטי** המלא; שם המאמר במרכאות; שם כתב העת **או הספר** (מודגש **או** באותיות נטויות במקור שאינו עברית או ערבית); מספר הגיליון, מספר הכרך והעמודים. ההבדלים הם, שברשימה הביבליוגרפית שבסוף העבודה יש לציין קודם את שם המשפחה של

המחבר, ואחריו את שמו הפרטי.

סדר המקורות

המקורות יירשמו בסדר אלפביתי על-פי שם המשפחה. אם האות הראשונה בשמותיהם של כמה כותבים זהה, נקבע סדר ההופעה על-פי האות השנייה, וכן הלאה.

אם מופיעים ברשימה מקורות אחדים של אותו כותב, יש לסדרם לפי שנת הפרסום, מהמוקדם למאוחר. לדוגמה:

עראקי קלורמן, בת-ציון, "אסלום בכח של יתומים בתימן: תגובת היהודים ודפוסי התנהגות של מוסלמים", פעמים 62 (תשנ"ה), עמ' 82-110.

עראקי קלורמן, בת-ציון, "חברה, כלכלה, דת ומאגיה: יהודים ומוסלמים במרחב השבטי", מחקרי ירושלים בפולקלור יהודי כו (תשס"ט), עמ' 67-86.

אם מופיעים ברשימה מקורות אחדים של אותו כותב, שמקצתם כתב בעצמו ומקצתם בשיתוף עם עמיתים, המקורות הנושאים את שמו כמחבר יחיד יופיעו ראשונים.

מקורות שונים מאת אותו כותב ראשון, בשיתוף עם עמיתים שונים, יש לסדר בסדר אלפביתי לפי המחבר השני. אם גם הכותב השני זהה, יש לסדרם לפי הכותב השלישי, וכן הלאה.

מקורות מאתו מחבר שראו אור באותה שנה יופיעו בסדר אלפביתי לפי האות הראשונה של כותרת החיבור. יש לזכור להצמיד לשנה אות (למשל: 2001a).

מקורות שחיברו כותבים שונים בעלי שמות משפחה זהים יופיעו בסדר אלפביתי לפי האותיות הראשונות של שמותיהם הפרטיים.

6. ביקורת עצמית של העבודה

6.1 משמעותה של כתיבה עצמאית

כתיבת עבודה אקדמית היא אחת מצורות הלימוד החשובות ביותר. כתיבת עבודה סמינריונית היא אולי החשובה מכולן, בהיותה ביטוי ממצה ליכולת החשיבה והניתוח, לכישורי הלמידה, ולכשרון הניסוח של מחברה. מובן, אם כן, שהכתיבה חייבת להיות יצירה עצמית של התלמיד, ולשקף את יכולותיו שלו. הדברים להלן אינם כוללים הנחיות להכנת עבודה, אלא מגדירים מהי עבודה עצמית ובאיזה אופן היא יכולה להיסמך על דברים שנכתבו על-ידי אחרים. העקרונות האלה מוצגים בחוברת זו, אבל הניסיון מלמד שלא תמיד הדברים נהירים ושלא כולם מודעים להם במלואם. ההסברים כאן באים להבהיר את מה שאולי אינו ברור דיו בכתיבת עבודות אקדמיות, סמינריוניות ואחרות.

1. העבודה כולה חייבת להיות יצירתו העצמאית של התלמיד. היא אמורה, כמובן, להתבסס על ספרים, מאמרים ומחקרים שפורסמו או לא פורסמו, ועל מקורות נוספים. אולם ארגון העבודה על-פי פרקים וסעיפים, עיבוד הממצאים וניתוחם, וכמובן עצם הניסוח, חייבים להתבצע על ידי התלמיד עצמו. **הן המבנה, הן עיקרי הדיון, והן אופן הצגת הדברים צריכים לשקף את יכולותיו של הכותב, ולא להוות אימוץ ישיר של דברים שהופיעו במקור אחר.**

2. **העבודה צריכה להיכתב בשפתו של התלמיד.** פירוש הדבר הוא, שאין להעתיק לתוכה חלקים נרחבים ממקור כלשהו, בין אם פורסם ובין אם לאו. מותר, רצוי ולעתים אף חיוני לצטט דברים שהובאו במקורות ראשוניים או במחקרים קודמים. אך ציטוטים כאלה חייבים להיעשות במידה סבירה ורק כאשר הם נחוצים לצורך הדיון. מהי המידה הסבירה? רק לעתים רחוקות יש הצדקה לצטט יותר

מפסקה בת כמה שורות ממקור קודם, ורק בסוגים מסוימים של עבודות (למשל, כאלה העוסקות בניתוח תוכן, או בוויכוח היסטוריוגרפי) מוצדק להרבות בציטוטים שכאלה. במקרים אחרים נדרש הכותב להציג את הממצאים ומשמעויותיהם במילותיו שלו. חשוב לזכור בעת העיסוק במלאכת הכתיבה את הכלל של יצירה עצמאית.

3. כאשר מופיעים בעבודה דברים שנלקחו כלשונם ממקורות אחרים, יש להצביע במפורש על החלקים הללו ולהבהיר היכן מתחיל הקטע המצוטט והיכן הוא מסתיים. זאת על ידי הכנסת ציטוטים לתוך מרכאות, ומתן הפניה מדויקת למקור שממנו נלקחו, על-פי הכללים המקובלים. הדבר אמור לגבי פסקאות שלמות, משפטים בודדים, ואפילו חלקי משפטים. לקורא צריך להיות ברור בכל נקודה לאורך העבודה מה נאמר על ידי המחבר ומה נלקח ממקור אחר, ואחריות הכותב היא להבהיר זאת.

שימו לב:
ציטוט "ארוך" מקובל ורצוי להציג כפסקה נפרדת ומוזחת.

6.2 חזרה על שלבי העבודה

- 0 בחירת הנושא
- 0 קריאה ראשונית
- 0 הגדרת הבעיה
- 0 הבהרת הנחיות והגדרות
- 0 התוויית ראשי פרקים
- 0 הכנת הביבליוגרפיה
- 0 איסוף החומר
- 0 כתיבת טיוטה ראשונית
- 0 כתיבת נוסח החיבור
- 0 השלמת חלקי החיבור
- 0 עריכה
- 0 הגהה

1. כתבה ד"ר רבקה ניר.

2. כתבה ד"ר איריס שגריר.
3. כתבו ד"ר ענבל עופר ותמי ינאי.
4. כתבו פרופ' דפנה אפרת וד"ר אבישי בן-דרור.
5. כתב ד"ר יובל אילון.
6. כתב ד"ר אבריאל בר-לבב.